T7

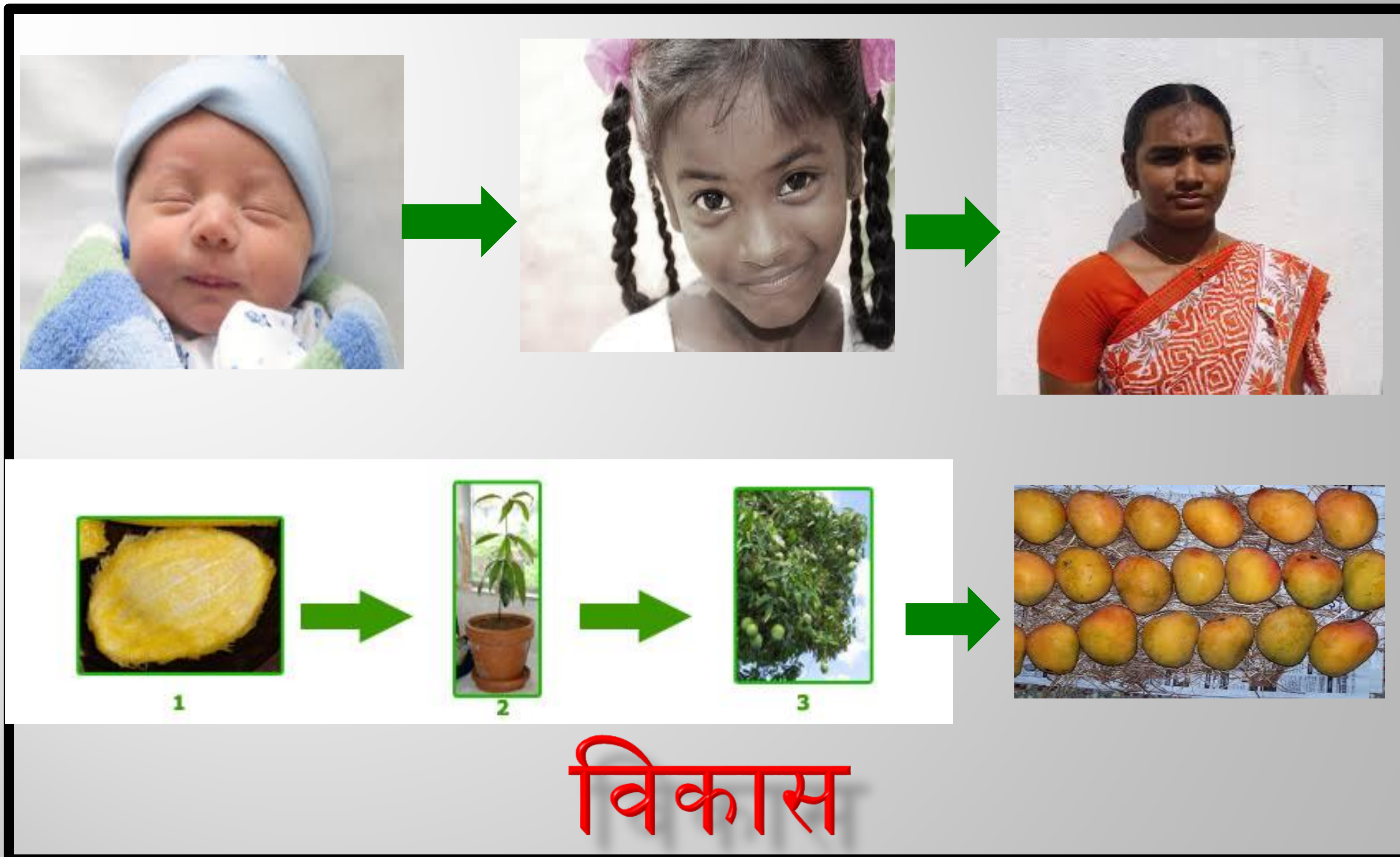

प्र.८वे प्रादेशिक विकास

T7_L1

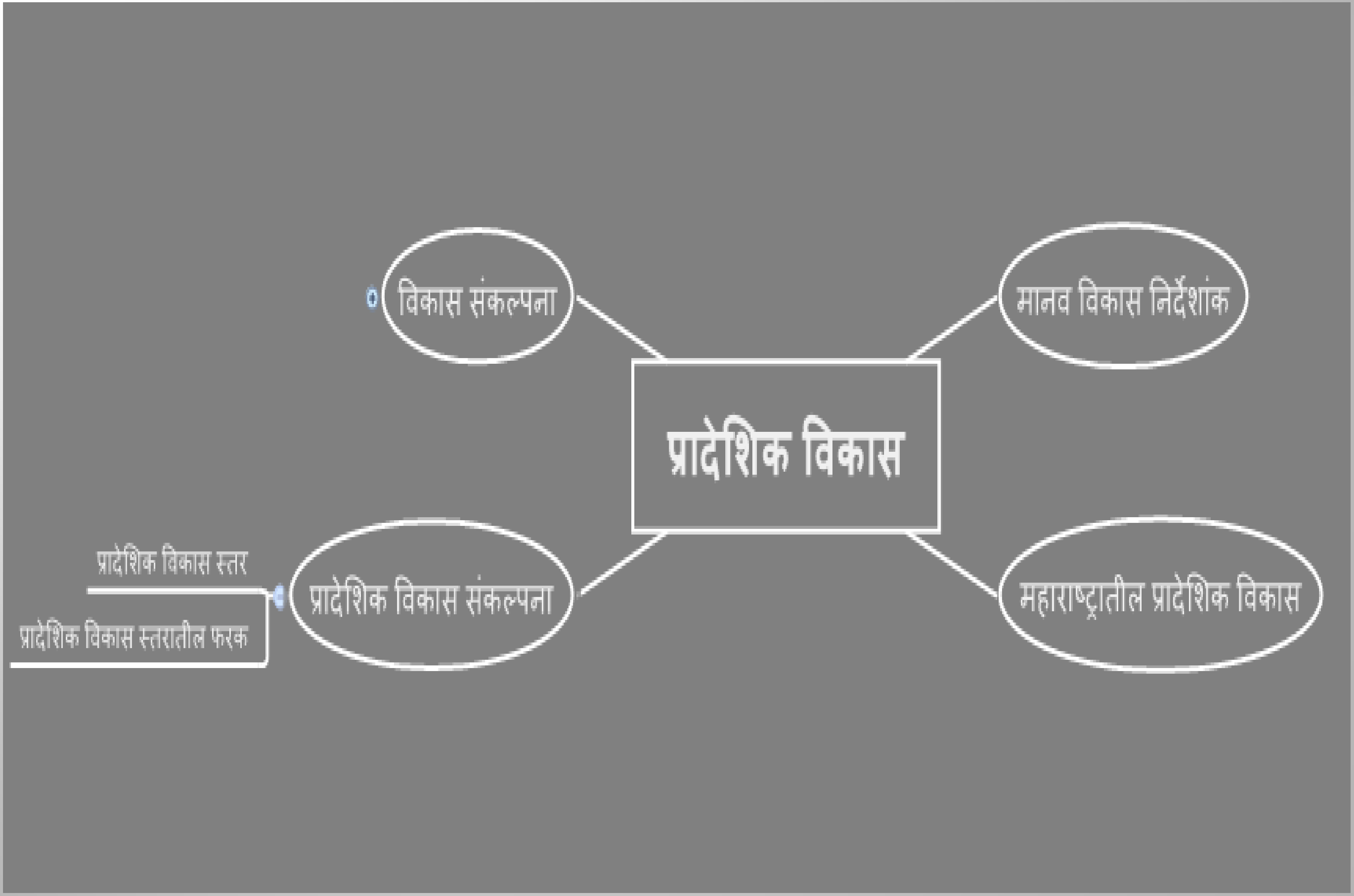
प्रादेशिक विकास
विकास संकल्पना
मानव विकास निर्देशांक
प्रादेशिक विकास संकल्पना
महाराष्ट्रातील प्रादेशिक विकास
प्रादेशिक विकास स्तर
प्रादेशिक विकास स्तरातील फरक

T7_L2

विकास म्हणजे काय?

- मुलांनो,तुम्ही वरील चित्रात काय पाहिले?
- जे पहिले त्याचा संदर्भ लागला ना.......
- विकास ही संकल्पना तुम्ही बऱ्याच वेळा ऐकली,वाचली आणि वापरलीही असेल.मग सांगाल का तुम्ही विकास म्हणजे काय?
- आपण ज्यावेळी विकासाबद्दल बोलतो तेव्हा तो एखाद्या लहान बाळापासून स्त्रीमध्ये झालेले रुपांतर काय किंवा कोयीपासून आंब्याचे झाड आणि त्या झाडाला लागलेली फळे या सर्व अवस्था म्हणजे त्यांच्यात झालेले बदल म्हणजे आपण विकास म्हणू शकतो.
- मग शोधा बरे असे बदल तुमच्या आसपास कशाकशात होताना दिसतात ते........

मुलाच्या शारीरिक,मानसिक,सामाजिक आणि बौद्धिक वाढीवर परिणाम करणारे घटक

T7_L2_

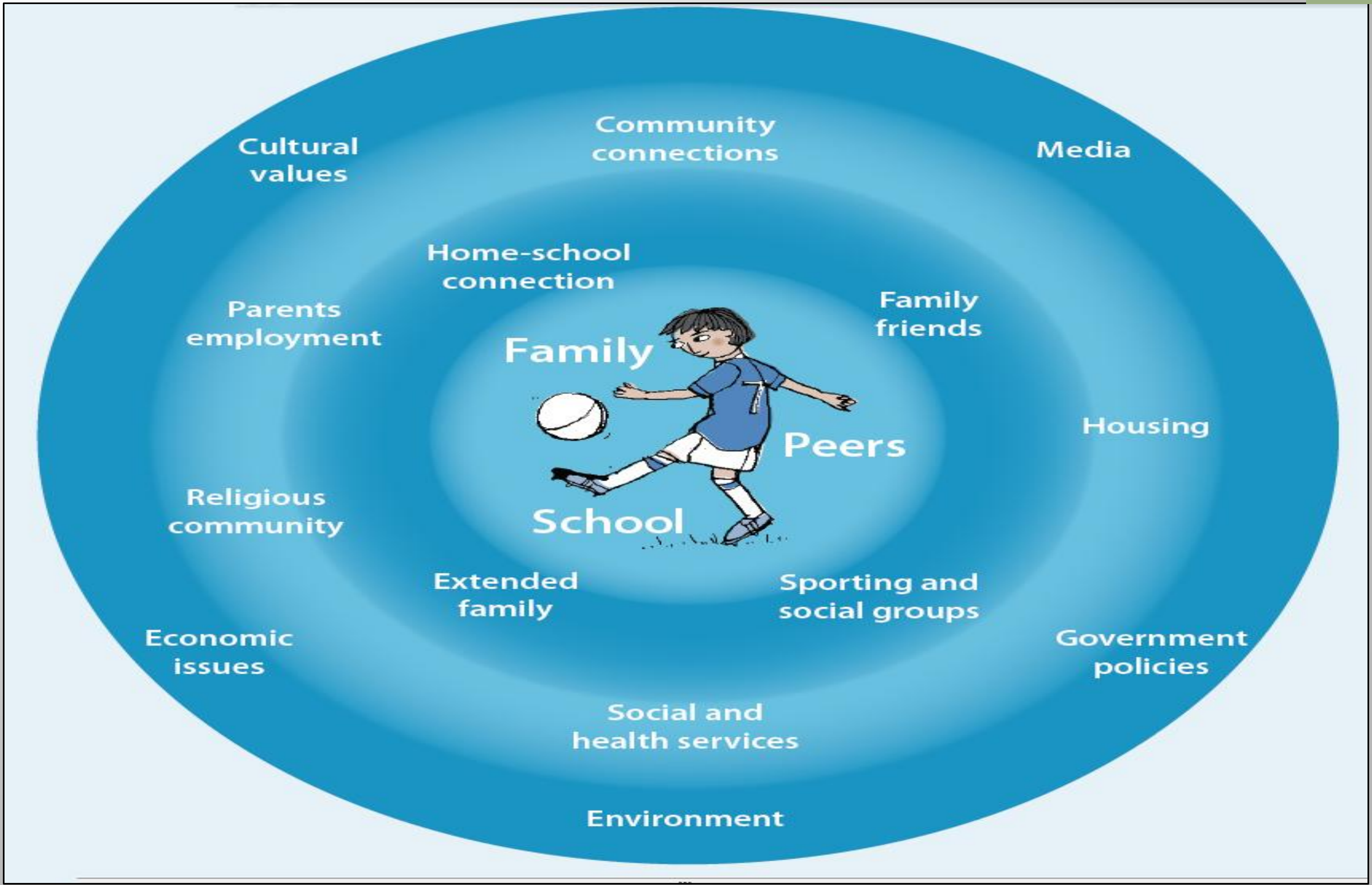

ॲरीस्टॉटल

T7_L2_A2

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Aristotle_Altemps_Inv8575.jpg

विकासाची संकल्पना

T7_L2_A3

- मग आता हे पहा तर..........
- ॲरीस्टॉटल यांनी प्रथम इ.स.पूर्व ३८४ मध्ये ही संकल्पना मांडली.
- विकास ही एक नियोजनपूर्वक साधण्याची प्रक्रिया
- विकास ही सतत घडणारी प्रक्रिया
- विकास ही सतत होणारी वाढ
- विकास हा सतत होणारा बदल
- विकास ही ध्येयाकडे वाटचाल
- म्हणजे सर्व बाजूंनी होणारी वाढ किंवा प्रगती म्हणजे विकास होय.

T7_L2_A4

प्रादेशिक विकास कशाला म्हणायचे?

- "कोणत्याही प्रदेशातील लोकांचा विकास म्हणजे प्रादेशिक विकास."
- ही अतिशय गुंतागुंतीची प्रक्रिया
- अनेक घटकांवर अवलंबून
- प्राकृतिक घटकांबरोबरच सामाजिक,राजकीय आणि आर्थिक घटकही महत्वाची भूमिका बजावतात.
- केवळ वरकरणी विकास समाजाच्या स्वास्थ्यास हानिकारक
- म्हणून समाजाचे स्वास्थ्य टिकविण्यासाठी प्रादेशिक विकास योग्य पद्धतीने आवश्यक.

T7_L2_A5

प्रादेशिक विकासाशी निगडीत घटक

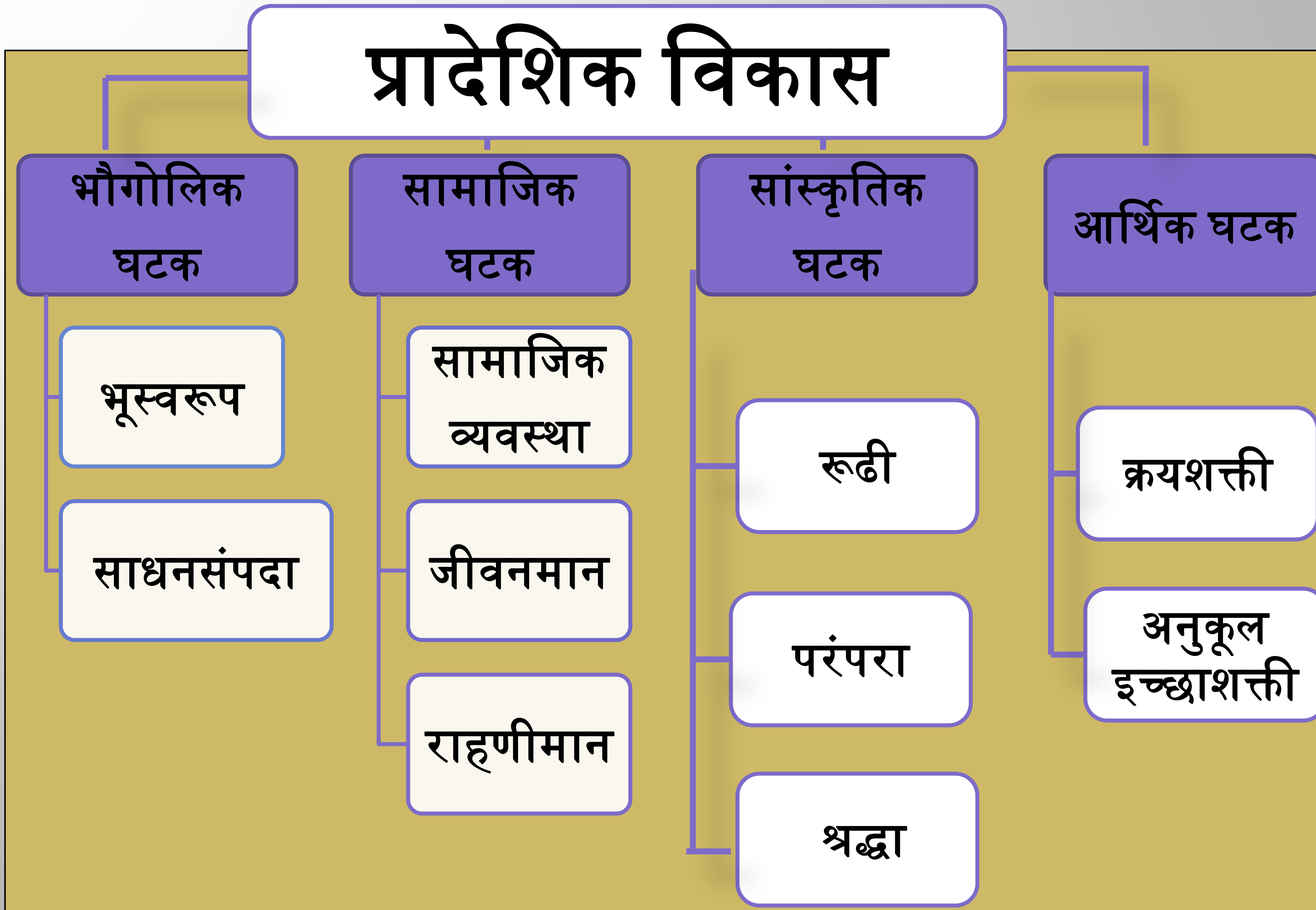

विकास ही एकत्रित,एकजुटीने होणारी प्रक्रिया

T7_L2_A5

http://www.gatewaybizdev.com/wp-content/uploads/2012/04/000012184709.jpg

विकास ही एकत्रित,एकजुटीने होणारी प्रक्रिया

T7_L2_A

https://www.google.co.in/search?q=DEVELOPMENT&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=EDCDU_WjJIadugSsm4C4AQ&ved=0CAYQ_AUoAQ&biw=1024&bih=667#facrc=_&imgdii=_&imgrc=KocvtKqLec3XdM%253A%3Bz8m-dUY6vwSJgM%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.hyphentechnologies.in%252Fimages%252Fweb-apps-development.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.hyphentechnologies.in%252Fweb-app-development.php%3B460%3B354

https://www.google.co.in/search?q=DEVELOP
DU_WjJIadugSsm4C4AQ&ved=0CAYQ_AUoAC

T7_L2_A5

प्रादेशिक विकासाचा स्तर

- आंतरराष्ट्रीय बँकेने ठरविलेले निकष खालीलप्रमाणे आहेत.
- कृषी,उद्योग, खाणकाम,उर्जा
- आर्थिक धोरणे
- सामाजिक धोरणे
- आरोग्य
- विज्ञान आणि तंत्रज्ञान
- दारिद्र्य

विकास स्तरातील फरक

T7_L2_A6

विकास सर्वत्र सारखा नसतो.कारण

- विषम नैसर्गिक परिस्थिती आढळते.म्हणजेच प्राकृतिक रचना,खडक,हवामान,मृदा इत्यादी घटकांमध्ये फरक असतो.
- संसाधनांचा योग्य वापर करणे सर्वत्र शक्य होत नाही.
- तंत्रज्ञान आणि कौशल्य या घटकांची पूर्तता सगळीकडे होत माही.
- मानव संसाधन हा अतिशय महत्वाचा भाग आहे.मजुरांची गरज असेल तिथे काम करण्यासाठी कुशल आणि अकुशल मजूर मिळणे आवश्यक असते.
- विकासाची मोजदाद अतिशय किचकट आणि मर्यादित आहे.त्यामुळे मोजदाद करणे अतिशय जिकीरीचे (अवघड)होते.
- विकास वेगातील फरक हा प्रादेशिक विकासावर अवलंबून असतो.

प्रादेशिक विकासासाठी आवश्यक घटक

T7_L2_A7

- मुलभूत गरजांची पूर्तता
- राहणीमान दर्जात सुधारणा ही अनुकूल सामाजिक,राजकीय आणि आर्थिक व्यवस्था यावर अवलंबून असते.
- याशिवाय सुरक्षितता हादेखील महत्वाचा भाग यात विचारात घ्यावा लागतो.समाज सुरक्षित असेल तरच सामाजिक,आर्थिक आणि राजकीय स्थिती ही त्या प्रदेशाच्या विकासाला अनुकुलता निर्माण करते.

सामाजिक, राजकीय,शैक्षणिक,आरोग्य विषयक घटक

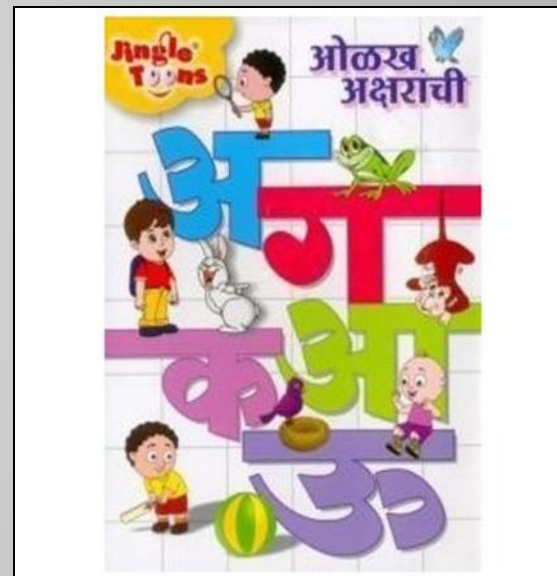

T7_L2_A7

सु
र
क्षि
त
ता

प्रादेशिक विकास आणि मानव विकासाचे निर्देशांक

T7_L3

- आर्थिक सुबत्ता म्हणजे विकास आहे का?
- याचे उत्तर नाही असेच म्हणावे लागेल.मग राहणीमानाबरोबरच आणखी कोणते घटक प्रादेशिक विकासात गरजेचे आहेत?
- ते म्हणजे-

१)आरोग्य

२)शिक्षण

३)सामाजिक स्वास्थ्य

या निकषांचा विचार करूनच मानवी विकास निर्देशांकाचा प्रादेशिक विकासाच्या निर्देशांकात समावेश केला गेला.

मानव विकास निर्देशांक

T7_L3_A1

मानव विकास कशाला म्हणायचे?

एखाद्या प्रदेशातील लोकांच्या राहणीमानाबरोबरचा लोकांचे आरोग्य,शिक्षण आणि सामाजिक स्वास्थ्य यांचा विचार मानव विकास निर्देशांकात केला जातो.

मानव विकास

- राहणीमान
- अपेक्षित आयुर्मान
- शैक्षणिक कालावधी

प्रादेशिक विकासाच्या निर्देशांकाचे घटक

- शहरीकरण
- औद्योगिकीकरण
- प्राथमिक व्यवसायातील कामगारांचे शेकडा प्रमाण
- लागवडीखालील क्षेत्राचे शेकडा प्रमाण
- घरगुती विजेचा वापर
- कारखान्यातील कामगारांची संख्या
- याशिवाय अनेक लहान सहान घटकांचा प्रादेशिक विकासाच्या निर्देशांकावर होत असतो.

स्थूल आंतरदेशीय उत्पादित
GROSS DOMESTIC PRODUCT(GDP)

"एखाद्या राष्ट्रात,विचाराधीन असलेल्या कालावधीमध्ये,तयार झालेल्या सर्व मालाच्या व सेवांच्या एकत्रित बाजारमूल्यास स्थूल आंतरदेशीय उत्पादन असे म्हणतात."

$$\frac{\text{स्थूल आंतरदेशीय उत्पादन}}{\text{एकूण लोकसंख्या}} = \text{स्थूल आंतरदेशीय उत्पादित}$$

महाराष्ट्रातील प्रादेशिक विकास

T7_L3_A2

- महाराष्ट्र हे देशातील प्रगत राज्य
- राज्यात विकासाचा निर्देशांक सर्वत्र सारखा नाही.

अनुक्रमांक	जिल्हा	प्रादेशिक विकास निर्देशांक
१	मुंबई शहर व उपनगरे	०.८
२	ठाणे	०.८
३	पुणे	0.७ ते 0.८
४	रायगड	0.७ ते 0.८
५	नागपूर	0.७ ते 0.८
६	नंदुरबार,धुळे	< 0.५
७	रत्नागिरी,सोलापूर	< 0.५
८	नंदुरबार,जालना, यवतमाळ	0.२ ते 0.३
९	उरलेले सर्व जिल्हे	< 0.५

उपक्रम

उपक्रम

T7_L4

- प्रादेशिक विकास कोणत्या घटकांवर अवलंबून असतो ते घटक स्पष्ट करा.
- प्रादेशिक विकासामध्ये मानव विकास निर्देशांकाचे महत्त्व सांगा.
- तुमच्या परिसराचा विकास झाला आहे का? झाला असल्यास कसा घडला आहे. नसल्यास तो होण्यासाठी कोणत्या घटकांची आवश्यकता अधिक आहे असे तुम्हाला वाटते?
- तुमचे विचार,शंका मला खालील mail वर अवश्य पाठवा.
- माझा mail आहे manishad@mkf.org.in

मूल्यमापन

गाळलेल्या जागा भरा.

१) प्रादेशिक विकास म्हणजे........होय.(देशाचा विकास, प्रदेशाचा विकास, प्रांताचा विकास)

२) केवळ आर्थिक सुबत्ता म्हणजे ....नव्हे.(प्रगती, अधिवास, विकास)

३) महाराष्ट्रात सर्वात कमी प्रादेशिक विकास निर्देशांक ....जिल्ह्याचा आहे.(नंदुरबार, नांदेड,नाशिक)